

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

484 פ"ט ט"ז סנה י"א ט"ז י"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: מכת הארבה

וצ"ב מה הענין המיוחד שיש בסיפור על מכת הארבה יותר משאר המכות, שרמז ב"למען תספר". וכתב הרד"ל שם (אות ט): "אפשר משום שדרך בנים קטנים לשחוק בארבה וחגב כדתנן (סוף פ"ט דשבת צ:): שמצניעין אותו לקטן לשחק בו, לכן דרך הבנים לספר מכת הארבה יותר מאחרים."

ובכלי יקר (לעיל פסוק א), מבאר זאת ע"פ הרמב"ן (להלן פסוק יד), בשם רבנו חננאל, שעד היום לא יאכל ארבה במצרים ואפילו אם יכנס בגבול מצרים, מ"מ לא יאכל, וזה ידוע לכל, וע"ז נאמר "שיחו בכל נפלאותיו."

שמכת הארבה שונה מכל המכות, שמשאר המכות אין היום כל זכר, ואין יודע הבן והנכד לשאול מה זאת, אבל במכת ארבה ישאלו הבן והנכד במשך הדורות, על הנס והפלא שאין הארבה אוכל מיבול מצרים, ועל כרחק נצטרך לספר להם את כל השתלשלות הענין וכל סיפורי יציאת מצרים, ויקויים "שיחו בכל נפלאותיו" – ודווקא ע"י מכת הארבה

יקויים שפיר – ה"למען תספר" – ופירוש זה יקר ונכון מאוד," ע"כ.

וכך כתב הרמב"ן: "וכתב רבינו חננאל בפירוש התורה שלו מעת עתרת משה רבינו ועד עכשיו אין ארבה מפסיד בכל מצרים, ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים, אינו אוכל מכל יבול הארץ כלום עד עכשיו, ואומרים כי זה כבר ידוע הוא לכל, בא וראה כי בצפרדע אמר (לעיל ח, ה) רק ביאור תשארנה, ולפיכך נשאר אלתצמח (קורקודיל, תנין) עד עכשיו, אבל בארבה כתיב 'לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים', ועל זה נאמר (תהילים ק"ה, ב') שיחו בכל נפלאותיו."

שלש המכות האחרונות מתוארות בפרשתנו, והראשונה מביניהן היא מכת הארבה, אלא שהיא מוזכרת בשמה המפורש רק בפסוק הרביעי. שני הפסוקים הראשונים נראים לכאורה ככותרת כללית:

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הקבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרב. ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בס וידעתם כי אני ה'."

לאחר הקדמה זו, באים משה ואהרן אל פרעה: ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו פה אמר ה' אלהי העברים עד מתי מאנת לענות מפני שלח עמי ויעבדני. כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבולך.

משה ואהרן מזהירים את פרעה בשם ה': הנני מביא מחר ארבה בגבולך. וזאת מנין להם? בפסוקים הקודמים לא מצינו שנאמר למשה ואהרן דברים אלו באופן מפורש.

חז"ל במדרש שמות רבה (יג, ד) מוצאים רמז למכת הארבה בפסוקים הקודמים:

"ולמען תספר באזני בנך - גילה הקב"ה למשה מה מכה יביא עליהן, וכתב משה ברמז: ולמען תספר באזני בנך - זו מכת ארבה, כמה דתימא (יואל א): עליה לבניכם ספרו."

בשינוי קל מובאים הדברים בפירוש בעלי התוספות: "ואם תאמר: מנא ידע משה האי מכה, והיכן מצינו שהודיעו הקב"ה? יש לומר דמשה הבין מדכתיב: למען תספר באזני בנך, חשב משה: אי זו היא מכה ששייך בה סיפור לדורות? אין זו כי אם מכת ארבה, שכתוב עליה סיפור בספר יואל, שנאמר: עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר."

והנה, בספר כמוצא שלל רב על הגדה של פסח (עמוד רל"ב) הקשה על מה שנאמר אצל מכת ארבה "ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים" (בא י' ז"ד), ולכאורה זהו כפל לשון שלא לצורך?

והובא שם לתרץ, וז"ל: ביאר הגאון רבי אברהם ליכטנשטיין מפרושניץ בעל כנפי נשרים, שכל המכות לא פגעו בארץ גושן משום ששם היו בני ישראל, ורק מכת ארבה היתה בארץ גושן, וזאת משום שבני ישראל כבר היו קרובים לצאת ממצרים, וכדי שלא יישארו כל התבואות שזרעו שם למצרים, שלח הקב"ה את הארבה גם לגושן ואכל את התבואות והפירות כדי שלא ישאר מאומה למצרים. וזו כוונת הפסוק "ויעל הארבה על כל ארץ מצרים" וגם "וינח בכל גבול מצרים" דהיינו גם בארץ גושן. עכ"ל.

והנה בספה"ק באר מים חיים (בא י', י"ט) מדייק מלשון הכתוב: "לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים", ולא אמר במצרים לבד, לומר, שרק במצרים נעשה הנס הגדול שאמרו במדרש (שמו"ר יג, ז) שאפילו אותם ארבה שהיו כבר בתוך הקדירות והחביות שמלחו אותם, פרחו והלכו להם וכו'. אמנם הודיע הכתוב, שהנס הה לא היה כי אם בכל גבול מצרים, שעד סוף תחומי מצרים פרחו אותם המלוחים, בכדי שלא יהיה חוטא נשכר ליהנות ממה שהכה אותם ה', אבל יתר האומות שהיו שוכנים סביב גבול מצרים וצדו מן הארבה ומלחו להן או בשלו בפרור, אצלם נשאר הארבה, כי הם לא נלקו בזה. ועוד שיש בזה תועלת, למען יהיה זכרון לבני בניהם כי אכלו מן הארבה שהכה ה' בגבול מצרים, ולכן פרט הכתוב לומר דוקא בכל גבול מצרים לא נשאר ארבה אחד אלו היחידים שפירשו מן הרוב, לחביות ולקדירות, אבל בעיירות הסמוכים משאר האומות נשאר ונשאר.

ומתבאר מדבריו, כי רק הארבה אשר הי אצל המצריים קם לתחיה ופרח, ואילו בשאר מקומות נשאר להם.

ונראה לומר, כי הארבה אשר הגיע לארץ גושן וחיסל את התבואה שבה, ממילא לא נשאר לעם ישראל תבואה לאכול ממנה. לכן צדו מהארבה מלחו וכבשו אותם בחביות, אלא שבשונה מהמצריים, אצל עם ישראל נשאר הרבה ולא פרח ועד לצאתם ממצרים אכלו ממנו.

לפי דברינו נמצא ביאור חדש מהו "למען תספר" הנאמר אצל מכת הארבה, כי מכת הארבה גם לאחר סיומה נשאר ממנה לזיכרון, כאשר במשך כל התקופה עד ליציאתם ממצרים המשיכו לאכול את הארבה. וכך היו מספרים ומשבחים את בורא עולם בעת אכילת הארבה.

כשהתפלל משה על הארבה כתוב (שם, יט): "לא נִשְׁאָר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְבוּל מִצְרָיִם". באר ה'אור החיים' הקדוש, וזו לשונו: "והוצרך ה' להראותם במעשה הארבה כי עשה מלאכיו רוחות להביאם גם להחזירם, גם לשאת את המתים לבל ייהנו מהם המצרים" (שמות י א).

במכות דבר, ערוב וברד, כל הבהמות והכבשים נפחו את נפשן, ולמצרים לא נותר דבר לאכול.

הארבה שהביא הקב"ה על המצרים, לא היה חרקים מעופפים קטנים – היו אלו יצורים ענקיים כמו יונים!

מה עשו המצרים הרשעים? אמרו: הארבה מכלה לנו את החיטה? – נאכל את החגבים בעצמם! והיו תופסים אותם, מלקיחם את ראשם ומולחים אותם כדי לאוכלם.

כאשר הסתיימה המכה, והארבה עזב את הארץ, לא נשאר בכל גבול מצרים אפילו ארבה אחד!

ומה עם החביות שמלאו המצרים בארבה? היכן הארבה שנמלח והוכן למאכל?

"אמר רבי יוחנן: כיוון שבא ארבה שמחו המצרים, אמרו: נקבץ ונמלא מהם חביות, אמר הקדוש ברוך הוא: רשעים, במכה שהבאתי עליכם – בה אתם שמחים? מיד: 'ויהפוך ה' רוח ים חזק מאד' – זה רוח מערבית, 'וישא את הארבה'. מהו 'לא נשאר ארבה אחד'? – אפילו מה שהיו בקדרות ובחביות מלוחות פרחו והלכו להם" (שמות רבה יג, ז).

פלא! המצרים חשבו לצבור את החגבים ולהתפטם בהם כאוות נפשם. הם אספו את החגבים, תבלו אותם במלח, אפו בתנורים ואגרו בחביות, בסירים ובארגזים כדי שישמשו למאכל.

לפתע התרגשה רוח סערה, שחדרה לתוך קירות הבתים, שברה את החביות, הסירים והארגזים, פרקה את הכל ונשאה את גוויות הארבה. במין תחיית המתים קמו כל החגבים שבתוך כלי המצרים, והתעופפו בנס מופתי מארץ מצרים.

נמצא שהארבה לימד את עם ישראל על ענין תחיית המתים, ודוקא אצל הארבה למדו על תחיית המתים, כיון שהארבה היה שומר שבת, והוא הראוי לקום בתחיית המתים, אבל מי שהוא רשע לא יקום לתחיית המתים.

ויש לומר כי הארבה לימד את ישראל על תחיית המתים, כיון שהוא היה סמוך למכת חושך, ומכת חושך עתידים למות הרבה מעם ישראל התורה כותבת בתחילת פרשת בשלח: "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" מה פירוש המילה "חמושים"? רש"י מביא דעה אחת ש"חמושים" הפירוש אחד מחמש. כלומר: 20% מכלל בני"י יצאו ממצרים בעוד ש-80% מבני ישראל מתו במצרים (במכת חושך). ובחישוב פשוט: אם יצאו 600 אלף יהודים הרי שמתו פי ארבע מסכום זה, קרי: 2.4 מיליון יהודים מתו במכת חושך. זה טרגדיה נוראית בהיקף חסר תקדים. משך מכת חושך הייתה ששה ימים, ובמשך ימים מועטים אלו מתו מיליוני יהודים.

במדרש ישנן עוד שני דעות: תנא אחד סובר ש"חמושים" פירושו אחד מחמישים ולפי דעה זו מתו 600 אלף $\times 49 =$ 29,400,000. תנא אחר סובר ש"חמושים" פירושו אחד מחמש מאות, ולפי דעה זו מתו 600 אלף $\times 499 =$ 299,400,000. וישנה עוד דעה אך נסתפק במספרים העצומים שהזכרנו...

רק לחשוב על המספרים העצומים הללו. מדובר בהיקף של עשרות או מאות מיליוני בני אדם שמתו בששה ימי מכת חושך... לכן הקדים את מכת ארבה המלמדת על תחיית המתים, כדי שעם ישראל לא יצטער במכת חושך כשיראה כמות גדולה של אנשים שימותו, כי עתידיהם הם לקום בתחיית המתים.

הגמרא במסכת סנהדרין (צא): אומרת: תניא, אמר רבי מאיר: מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה", שר לא נאמר אלא ישיר? מכאן לתחיית המתים מן התורה. ע"כ. ופירוש דבריהם על-פי הפשט, שלעתיד לבוא, כאשר יעלה רצון מאת ה' והמתים יקומו לתחייה, יחזור משה רבינו לשיר עם בני ישראל שירה לה'.

אולם הרה"ק רבי אהרון מבעלז זיע"א פירש באופן אחר וממנו נלמד יסוד זה באמונה. היה זה כאשר עלה לארץ ישראל כאוד מוצל מאש לאחר מסע תלאות קשה ומפרך שעבר עליו בבריחתו מאדמת אירופה הבווערת. הוא עלה לארץ בתאריך ט' שבט תש"ד ובשבת הראשונה בארץ ישראל היה זה שבת פרשת בשלח, הרבי ניהל את עדתו בשמחה ובטוב לבב, והפליאה התפשטה על פני האנשים, כיצד יתכן שלא יכירו על הרבי שום סימנים של עצב, אחרי מה שעוללו לו הרשעים ימ"ש כאשר העלו את משפחתו על המוקד בתוך ששת מיליוני בני ישראל.

פתח הרבי ואמר: חז"ל אמרו על הפסוק "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים", שחלק גדול מבני ישראל מתו במכת חושך. נשאלת השאלה: איך יכלו בני ישראל לומר שירה על הים אחרי שהרבה כל-כך מאחיהם ומאחיותיהם נלקחו מהם בחטף? והתשובה היא כי האמינו בתחיית המתים. זהו מכאן לתחיית המתים מן התורה, מעצם זה שיכלו לומר שירה, ישנה הוכחה גמורה לתחיית המתים.

המאמין בתחיית המתים יודע גם כאשר קרובי וידידיו נופלים מתים רח"ל, שהסיפור לא נגמר בזה, אלא הוא באמצע הווייתו והתרקמותו, ומתוך זה הוא מאמין שהקב"ה עושה הכל לטובה הן לו והן לקרוביו וידידיו שעלו השמימה, כי הקב"ה הוא טוב ומטיב והבטיח שיוציא הכל לטובה.

הפטיר הרבי: גם אם עברה עלינו כוס התרעלה, אנו מאמינים שהסיפור הוא באמצע התרקמותו, ושארף נשמה אינה הולכת לאבדון כי לא ידח ממנו נידח, אלא ישובו ויקומו לתחיית המתים, ועל כן אנו קמים ושבים לסדר ימינו בשמחה ובטוב לבב.

עוד ביאור נראה לומר מדוע הארבה מסמל את ענין תחיית המתים. על פי מה שכתב בספר מי השילוח: כי ארבה נמצא מדה טובה כמו שנאמר (משלי ל', כ"ז): מִלֶּךְ אֵין לְאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חִצֵּץ כְּלוּ - היינו מפני שיש בהם אחדות ואהבה לכן אין צריכין למלך, כי הצטרפות המלך הוא מפני שאין אחדות בין בני אדם, והמין הזה אין בהם שום שנאה לכן לא יצטרכו למלך. עכ"ל.

נמצא כי הארבה מסמל את האחדות, והנה בשביל לקום בתחיית המתים האדם צריך לקיים את כל תרי"ג מצוות כדי להשלים את מלבושו הרוחני, כי רמ"ח אברים כנגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה גידים כנגד שס"ה מצוות לא תעשה, ממילא בא הארבה המסמל את האחדות לרמז גם על תחיית המתים.

מעלת וסגולה מצות ברכת הלבנה :

איתא בסנהדרין (מב.): "אמר רב אחא ברבי חנינא, אמר רב אסי, אמר רבי יוחנן: כל המברך על החדש בזמנו, קאלו מקבל פני שכינה. כתוב הקא, (שמות יב) 'החדש הזה', וכתוב הקתם, (שם טו) 'זה אלי ואניוהו'. כביכול הארת הלבנה היא כמו התגלות ה' בשירת הים אחרי קריעת ים סוף, שהצביעו עליו באצבע.

ממשיכה הגמרא: "תנא דבי רבי ישמעאל, אלמלא לא זכו ישראל, אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש - דיןן. שמצווה זו היא חשובה ומעולה עד כדי כך, שדי במצווה זו שבגללה יתקיים עם ישראל בעולמו של הקב"ה.

גלגל חשיבות המצווה הזאת "אמר אבני: הלכתי, נמרינהו מעמד". ואנו מזכירים את דבריו בכל פעם שאנו מברכים על הלבנה, להזכיר לנו את חשיבותה של הברכה הזאת. שאנו מקבלים בברכה זו פני שכינה - ולכן צריך לעמוד "מפני כבוד שכינה" (רש"י שם).

כתב בספר מדרש תלפיות: קבלה בידינו שכל המקדש הלבנה, מובטח לו שלא ימות באותו החודש.

וכך כתב לבאר בספה"ק מאור עיניים (פרשת בראשית) וז"ל: הנה אף שכעת אנו כנסת ישראל בסוד הקטנות והמיעוט, מכל מקום בעת קידוש לבנה נעשה בחינת יחוד זה שהיה בשעת מתן תורה בבחינת זיווג פנים בפנים בסוד הגדלות ומילוי הלבנה, שעל כן נתעורר אז תשוקה ושמחה למי שיש בו רוח אלהות שמרגיש תענוג רוחני והתקרבות לבורא ב"ה להתקדש בקדושתו יתברך שמו, שאז מה שהיה בחינת ד' דלית לה מגרמה כלום הועלתה ומתרפקת על דודה ביחוד אחד בהתכללותה בבחינת דכר. ועל כן יש קבלה כי מעת קידוש הלבנה לא ידאג שימות באותו החודש, כי בעבור שבא לבחינת פנים בפנים וגדלות יצא מן המיעוט בעת קידוש הלבנה, ועל כן יצא מכל הדברים שהוא בסוד המיעוט ויצא מן המיתה, כי הלא היא מסוד המיעוט גם כן כמבואר למעלה ונעשה כיום שהיה בשעת מתן תורה שהיה חירות ממלאך המות, וזה מספיק לו לכל החודש שלא ימות במיתה הבאה מסוד הקטנות.

וזהו תנא דבי רבי ישמעאל, אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים, פני דייקא, שאלמלי לא זכו ישראל בזמן הזה שאנו בסוד הקטנות אלא להקביל פני אביהם בחינת זיווג פנים בפנים כאמור, שהוא פעם אחד בחודש בעת קידוש לבנה, שאז נעשה בחינת פנים בפנים, דים, שעל ידי כך נעשה בחינת הולדה בעבודתו יתברך שמו שנתכללו אז על ידי מצות קידוש הלבנה בו יתברך להיות אחדות עמו יתברך להיות עבודתו אליו ודביקותו בו יתברך.

כתב החיד"א בספרו עבודת הקודש (מורה באצבע סימן ו' אות קפ"ח) כשיאמר "תיפול עליהם אימתה ופחד", יכוין בר"ת שהוא שם קדוש. ויש סגולה גדולה באמירת ברכת הלבנה להינצל מאויב ומכל רע אם יאמרנה כתיקונה.

וכתב בספר יסוד ושורש העבודה: יאמר תפול עליהם וכו' ישר והפוך. ויאמר פסוק זה ישר והפוך במיתון גדול ובכוונה עצומה, כי השלשה דילוגים וכו' ופסוק זה ישר והפוך דוקא, כל זה הם תיקונים גדולים ונפלאים ע"ד הסוד בעולמות העליונים ולהכרית הקליפות.

כתב הכף החיים (סימן תכ"ו סק"י): בחורים שרוצים להיארס אשה, ילמדו להם לסגולה שלא יאבדו לומר ברכת הלבנה בכוונה ובציבור. וסימן לדבר לבנייה ר"ת בתולה נשאת ליום הרביעי.

רבי חיים פאלאגיי ע"ה בספרו כף החיים (סימן ל"ה סעיף ג') כתב: ראשונים כמלאכים היטיבו את אשר דיברו, דהיא סגולה נפלאה להאומר ברכת הלבנה בכוונה, שלא יארע לו שום נזק וחשש מיתה באותו חודש, כאומרם ז"ל. ולכן מי שהוא חולה יוסיף אומץ ויתחזק עצמו לומר ברכת הלבנה בכוונה גדולה.

בספר בארות המים מביא בשם הרה"ק רבי ישראל מרוזין זצוק"ל שאמר סגולה לכאב שיניים לומר ג"פ בקידוש לבנה "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה ולא יהיה לי כאב שיניים". (וכן הביא בספר טעמי המנהגים עמ' תקסה).

מסופר על מרן הסטייפלר זצוק"ל שהיה נוהג בסגולה זו. ופעם אחת התלוננה הרבנית ע"ה על כאב שיניים, ואמר לה, חבל שלא אמרת לי לפני קידוש לבנה.

עצה זאת כתובה גם בעמוד האחרון של ספר נתיב רש"י, (נדפס בבתי מחסה בירושלים שבין החומות, בשנת תרנ"ה. הספר הוא קטן ודקיק ונושא הראשי הוא הערות על מסכת שבת. המחבר היה תלמידו של ר' הלל מפאריטש, תלמיד ותיק לאדמו"רי חב"ד הראשונים ומגדולי חסידי חב"ד בכל הדורות. בסוף ספרו מביא המחבר מאמרים של תורה וסיפורים ששמע מרבו ורשם על מחברתו.

והוא מביא להוסיף בקשה אישית בעת אמירת ברכת הלבנה, בענין כאבי שיניים, ומסביר מדוע בברכת הלבנה, כי 32 השיניים הן כנגד 32 נתיבות החכמה והן רמוזות במילה 'לבנה'. וכך כתוב: אמר מורי, סבלתי זמן רב כאב שיניים רח"ל ולא רציתי לעקור, שהם ל"ב כנגד ל"ב נתיבת החכמה. הלחש כנגד הלבנה טוב, שלבנה נוטריקון, ראשי תיבות ל"ב נ"ה (ראשי תיבות נתיבות החכמה). שמעתי שטוב לומר עת קדוש הלבנה אחר תיבות 'ואינו יכול לנגוע בך, ולא יהיה לי כאב שיניים לעולם'.